

ÕPPEMATERJAL 2

Inimõiguste ajaloost

Kyrose silinder (539 e.m.a)

Aastal 539 e.m.a vallutas Pärsia (tänapäeval Iraan) riigi esimene kuningas Kyros Suur iidse Babüloni linna (tänapäeval Iraagi territooriumil). Kyrose korraldused, mis on jäädvustatud tänaseni säilinud savisilindritele, on inimkonna jaoks erakordselt tähtsad, neid peetakse maailma esimeseks inimõiguste hartaks. Muu hulgas lasi Kyros orjad vabastada, kuulutas, et igal inimesel on õigus ise usku valida, ja pani maksma rassilise võrdõiguslikkuse.

Magna Carta (1215)

Inglismaa kuningas John rikkus mitut põlist seadust ja tava, mille alusel Inglismaad oli valitsetud. 1215. aastal pidi kuningas alamate surve all kirjastama *Magna Carta* – dokumendi, millega teda sunniti teatavaid õigusi austama. Nende õiguste hulka kuulusid kiriku õigus olla vaba valitsuse sekkumisest, kõigi vabade kodanike õigus omada ja pärida vara ning õigus olla kaitstud ülemääraste maksude eest. Leskedele anti õigus jätta uuesti abiellumata ning sätestati nõuetekohase kohtumenetluse põhimõtte, samuti põhimõtte, et inimesed on seaduse ees võrdsed. *Magna Carta* sisaldab ka sätteid, millega keelatakse altkäemaksu võtmine ja teenistuskohustuste rikkumine.

Õiguste petitsioon (1628)

Õiguste petitsioon on kodanikuvabaduste deklaratsioon, mille koostas 1628. aastal Inglise parlament. See esitati kuningas Charles I-le. Parlament oli keeldunud rahastamast kuninga ebapopulaarset välispoliitikat. Kuninga valitsus oli seepeale hakanud laenu vägisi välja nõudma ja sõjaväelasi inimeste kodudesse majutama, et kulusid kokku hoida. Nendele sammudele vastupanu osutanud inimeste meelevaldne vahistamine ja vangistamine tekitas parlamendis raevu kuninga vastu. Sir Edward Coke'i algatatud õiguste petitsioonis nõuti nelja põhimõtte järgimist: (1) ühtki maksu ei tohi võtta parlamendi nõusolekuta; (2) ühtki isikut ei tohi vangistada tõendatud põhjuseta; (3) sõdureid ei tohi majutada kodanike juurde ning (4) sõjaseisukorda ei tohi rakendada rahuajal.

Ameerika Ühendriikide iseseisvusdeklaratsioon (1776)

Ameerika Ühendriikide Kongressi poolt 1776. aastal ratifitseeritud iseseisvusdeklaratsioon oli tegelikult „ühinenud riikide“ Suurbritanniast lahkulöömise ametlik põhjendus. Deklaratsioonis rõhutati kahte põhimõtet – isikuõigusi ja õigust revolutsioonile. Ameeriklaste seas leidsid need ideed laialdast poolehoidu ja levisid ka rahvusvaheliselt, mõjutades eriti Prantsuse revolutsiooni.

Õiguste deklaratsioon (*Bill of Rights*) (1791)

1787. aastal koostati Ameerika Ühendriikide põhiseadus. 15. detsembril 1791 jõustusid esimesed kümme põhiseaduse muudatust, nn õiguste deklaratsioon, millega piirati ühendriikide föderaalvalitsuse volitusi ja kinnitati, et USA territooriumil kaitstakse kõigi kodanike, elanike ja küllastajate õigusi. Õiguste deklaratsioon kaitseb sõna- ja usuvabadust, õigust omada ja kanda relvi, kogunemisvabadust ja petitsioonivabadust. Deklaratsiooniga keelatakse inimese põhjendamatu läbiotsimine ja kinnipidamine, julm ja tavatu karistamine ning sunnitud enesesüüstamine. Õiguskaitse tagamiseks keelatakse föderaalvalitsusel võtta ilma nõuetekohase menetluseta inimeselt elu, vabadust või vara. Föderaaltasandi kriminaalasjade puhul, kui tegemist on surmanuhtlusega karistatava kuriteoga või nn alatu kuriteoga (*infamous crime*), nõutakse vandemeeste kogu (*grand jury*) süüdimõistvat otsust, samuti tagatakse kiire avalik kohtumenetlus ja erapooletu vandekohus selles ringkonnas, milles kuritegu toime pandi, ning keelatakse topeltkaristamine.

Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon (1789)

Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsiooniga taotleti traditsioonilise päritava monarhia hävitamist ja asendamist uute institutsioonidega, mis põhineksid valgustuse – 18. sajandi suure filosoofilise liikumise ideedel. Monarhia kaotamise ja esimese Prantsuse vabariigi loomise juhatasid prantslased sisse 1789. aastal. Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon võeti vastu veidi hiljem samal aastal. Deklaratsioonis kuulutatakse, et kõigile kodanikele tuleb tagada õigus vabadusele, varale ja julgeolekule ning õigus rõhumisele vastu hakata. Samas toonitatakse, et vajadus seaduse järele lähtub tõsiasjast, et „igal inimesel on oma loomulike õiguste kasutamisel vaid need piirid, mis kindlustavad ühiskonna teistele liikmetele nendesamade õiguste kasutamise”. Deklaratsioonis käsitatakse seadust ehk õigusnorme seega „üldise tahte väljendusena”, mille eesmärk on edendada õiguste võrdsust ning keelata vaid „ühiskonnale kahjulik tegevus”. Teisal räägitakse usuvabadusest, ajakirjandusvabadusest ja vabadusest mitte alluda ebamõistlikule korrale (nt piinamine, tsensuur).

Esimene Genfi konventsioon (1864)

1864. aastal toimus Genfis nn Genfi komitee algatatud konverents, milles Šveitsi Liidunõukogu kutsel osales 16 Euroopa ja mitu Ameerika riiki. Selle diplomaatilise konverentsi eesmärk oli vastu võtta konventsioon lahinguväljal haavata saanud sõdurite ravimise kohta. 1864. aasta konventsioonis on põhimõtteliselt sätestatud kohustus (see on üle kantud ka hilisematesse Genfi konventsioonidesse) ravida kõiki haavatud ja haigeid sõjaväelasi, ilma et kedagi neist diskrimineeritaks, ning respektierida meditsiinitöötajate ja -varustuse liikumist punase risti kujutisega eraldusmärgi all.

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (1945)

Teise maailmasõja lõpuks olid paljudest Euroopa ja Aasia linnadest järel vaid suitsevad ahervaremed. Miljoneid inimesi oli hukkunud, miljonid olid koduta või näljas. 1945. aasta aprillis San Franciscosse kogunenud 50 riigi delegaadid olid aga lootusrikkalt meelestatud. Selle „ühinenud rahvaste konverentsi” (*United Nations Conference*) eesmärk oli luua rahvusvaheline organisatsioon rahu edendamiseks ja uute sõdade ärahoidmiseks. Organisatsiooni põhikirja projektis sõnastati see järgmiselt: „Meie, ühinenud rahvad, oleme otsustanud päästa järeltulevad põlvned sõjaväletsustest, mis on kaks korda meie elu kestel toonud inimkonnale kirjeldamatut muret”. Põhikiri jõustus 24. oktoobril 1945. Seda päeva tähistatakse igal aastal ÜRO päevana.

Inimõiguste ülddeklaratsioon (1948)

Inimõiguste ülddeklaratsiooni projekti koostas 1948. aastal ÜRO inimõiguste komisjon. 10. detsembril 1948 võttis ÜRO Peaassamblee deklaratsiooni vastu. Inimõiguste ülddeklaratsiooni preambulis ja artiklis 1 rõhutatakse, et kõigil inimestel on sünnipärased õigused. Preambul: „/.../pidades silmas, et inimõiguste põlastamine ja hülgamine on viinud barbaarsusteni, mis piinavad inimkonna südametunnistust, ja et sellise maailma loomine, kus inimestel on veendumuste ja sõnavabadus ning kus nad ei tarvitse tunda hirmu ega puudust, on inimeste üllaks püüdluseks kuulutatud /.../”. Artikkel 1: „Kõik inimesed sünnivad vabadena ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt /.../”. Paljud inimõiguste ülddeklaratsioonis nimetatud õigused on tänapäeval võetud demokraatlike riikide põhiseadustesse.

Allikas: [‘United for Human Rights’](#)

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (1953)

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon jõustus 1953. aastal. See oli esimene õiguslik vahend, millega jõustati mõned inimõiguste ülddeklaratsioonis loetletud õigused ja muudeti need kohustuslikuks. Lisaks moodustati Strasbourgis kaitsemehhanism väidetavate rikkumiste uurimiseks ja konventsiooniga võetud kohustuste täitmise tagamiseks osalisriikide poolt. Seoses sellega loodi 1959. aastal Euroopa Inimõiguste Kohus. Iga isik, kes tunneb, et tema konventsiooniga tagatud õigusi on mõne osalisriigi poolt rikutud, võib esitada kaebuse Euroopa Inimõiguste Kohtusse. Kohtuotsused, milles on tuvastatud rikkumisi, on asjaomastele riikidele siduvad ning nad on kohustatud neid täitma.

Allikas: *Euroopa Inimõiguste Kohus*

<http://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts>